

Per a aquesta lluita, és important la nota de Meyer-Lübke, *W. und S.* XII, 11-14; per a la qüestió fonètica -UT: -U i per a la possibilitat de la influència d'un calc del cèlt. *K^WENN-* (pròpiament 'cap') en l'acc. 'extrem', hi ha també notes breus d'ell en *Litbl.* 5 *xxvii*, 369, i *KJRPb.* I, 115-6; per a la segona veg. sobretot Ascoli, *AGI* XI, 427-37. Quant a la primera, la primerenca substitució de *CAPUT* per *CAPU* (com si hagués estat **CAPUM*) està comprovada per l'antiquíssima creació en tots els dominis romànics dels derivats II, vg. com *CAPALIS* (substituint *capitalis*, veg. 10 *infra cabal*), **ACCAPARE* (veg. *infra acabar*), **CAPOSUS* (> cast. *caboso*) i anàlegs.

'Extrem, cap d'una cosa' és també en Jaume I, etc., i amb l'aplicació especial al *cap d'any*: «era en aquell 15 temps entre Nadal e *Cap d'Any*» (131). I és des d'ací que es passa a especialitzar-se a *cap de corda*, que aviat pren el sentit translàtic de *cap* 'corda nàutica més o menys llarga', acc. comuna amb el cast. i port. *cabo*, i amb un nombre de parlars italians: venec. 20 *cavo*, calabr. *capu* «canapo, grossa fune», sic. *capu* «fune grossa» (Traina), a l'*AIS ka(v)u* (punts 187, 193), Lípari *capu* «dickes Seil» (*VKR* III, 332), sd. *capu*, *cabu* 'capitost, cap' (fr. mod. *chef*); l'hem vist ja en les *Homilies*, també en Jaume I («richs hòmens 25 d'Aragó --- e de cavallers faeren bando e partida ab lo Conte de Rosselló, qui era lur *cap*», 20, de nou 346); modernament és veritat que l'ha reforçat la llengua literària, però en realitat seguia essent viu i popular pertot, sense llevar-ne ni el País valencià, on el 1963 anotava jo frases com «Tal era *káp de gwárdes*» (a La Nucia, p. ex.).

El concepte d'«atzucac» o «carret(ó) sense sortida» es diu popularment *que no trau* (o *trou*) *cap* a moltes regions i comarques; en algunes *que no té cap*, tant al Nord com al Sud (Banyoles, 1964, Rellu, 1963); o un carrer *sense cap* (Torà, 1964). La locució *fer cap* 'comparèixer', 'anar a parar' és del cat. central i general, però es pot trobar també en valencià, i fins entre els xurros (*todos los barrancos áben kábo allí* sento a Alcúdia de Veo, 1961); tanmateix potser encara hi és més general *donar cap*: «El Barranc de Laguar, que 40 *dóna káp* al riu», Tormos (1962). *Ser cap-i-cause* 'el qui indueix a fer això o allò' no solament ho diuen a Tortosa: ja es troba en llatí *caput et causa* en Virgili, i en un parell de fonts tardanes i avulgarades: el *Querolus* i el bisbe Niceta de Remesiana (Ss. IV-V) (C. Weyman, *ALLG* XIV, 501-2); ens recorda força la locució (*Barcelona*) *cap-i-casal de Catalunya*, i aquest és quasi igual que oc. ant. *capcasal*, bearn. ant. *capcasau*, oc. ant. *maizon capcasaliera* (*FEW* II, 343a, § 1). *Tenir-se'n a cap e a coll ab algú* 'ser-ne amic incondicional': «sapiatz que-l sagristà de Terragona *se'n té a cab e a col* ab vós, de feít e de paraula, en tal guisa que vós devetz amar él e les sues coses», Alta Ribagorça, doc. de c. 1251 (PPujol, *Docs. en vulgar*, 16.48).

Cap 'extrem' s'ha especialitzat en el sentit de 'cim' (cf. també el que he dit supra del cèlt. *K^WENNO-*); això no queda lluny d'usos ben clàssics: «e feren altre 60

gran vall, que tenia fins al *cap* d'una penya que hi havia», Joanot Martorell (Ag. I, 71), on és més aviat 'el cap d'allà' que 'el cim' ni 'el capdamunt'; «vora la mar semblava 'l *cap* de serra / lo mirador del cel sobre la terra», «darrerera Anteu que 'ls mena, semblant a un *cap* de serra, / que rode empès pels braços de foch del Simoiün», Verd., *Atl.*, § 6, 230, però en algun cas ja en el mateix Verdaguer arribem quasi al sentit de 'cim': «quan los llevants plorosos anaren la muntanya, / ab llurs arruixadores de núvols apagant, / posà en son *cap* --- / les cendres de Pirene que enyora son cor tant», *Atl.*, 66. Ara bé en l'orografia pirinenca el darrer pas va ser fet, i ací el mot s'ha tornat el sinònim de *cim*; més fort això a l'alt Pallars, Andorra, Ribagorça i Aran (on no hi ha altre mot per dir 'cim'), no solament ho sento allà pertot sinó a més al Sud i a l'Est: a Montmagastre m'ensenyaren el terme des del *cap* del Castell (1956); el cim de la Roca o Puig Sobirà de Canalda, en deien *lo Cap de la Roca* (1958); i així ho trobem en doc. de 1306 dins el terme de Vingrau (llgd. dels Pyr-Or., *RLR* VII, 50). En aquesta zona n'és solament orogràfic: les golfes es diuen «*lo cap de casa*» (Tor, de V. F., 1932).

I al llarg de la frontera lingüística ho veiem estès fins al Maestrat: molts noms com *lo Cap de l'Empedrada*, *lo Cap del Cuvilà(r)* al Boixar, *lo Cap-Blanquet* de la Pobla, *lo Cap de la Font Santa* a Fredes, i fins a Benafigos *lo Cap del Vidre*; i allí es documenta des d'antic: «un camí publich lo qual antigament fo fitat e assignat als hòmens de Catí, al *cap* de les ---», en els Privilegis de Catí de 1328, «confrontatur de prima part in *capite* Penegolose», 1382 (*BSCC* XIV, 462).

I no manquen alguns testimonis ací i allà en francès antic: en el *Roman d'Alexandre* diverses vegades 'el *chief d'une montagne*, amb aquest valor de 'cim', així traduït per Tobler-Lo. i per Langlois; Armstrong (*MLN* LVII, 496-500) n'hi compara del *Roman de la Rose* en algun dels quals podria ser, com ell vol, «repli d'une montagne» (però no em sembla en tot cas que això pugui sortir de *CAVUM*, i Armstrong no ha tingut en compte els fets pirinencs).

Amb caràcter independent d'un nom de lloc: a la Seu d'Urgell, nom de tres torres oposades: *la Torre del Cap*, *la T. del Mig* i *la T. del Peu* (1959). Però això més generalment es diu *caps* com a *plurale tantum*, oposat a *sòls* 'el capdaval' d'un rodal muntanyós: «*caps*: extremo, cúspide» a la V. d'Àneu (Pol, p. 13), i així ho he sentit dotzenes de cops a la Vall d'Assua i encontorns (Arestui, Pernui); sovint la -s de l'article s'emmuideix per via fonètica: «començarem pel *kaps* i anirem baixant» Borén; alguns pocs no ho fan: «*als káps* hi ha lo Plan de Llacs», Montcortés (1957); sovint oposat a *sòls* o *sòls* com a Montgai (Montsec, dreta de la Ribagorçana), a Bonremei en una partida de muntanya distingeixen *l'Antimiri de káps* de *l'A. de Sòls*.

Com a nom de peix té importància i extensió *kab d'òlè*, cetaci enorme, semblant al dofí, em deien a Sant Pol «però més negre i més xato» que pesaria 10, 20 i fins 50 quintars, calculant a bell ull (perquè no